

Η φωτιά και οι σημειολογικές προεκτάσεις της: ο «Προμηθέας Δεσμώτης»

Σάββας Μπακιρτζόγλου ψυχολόγος-ψυχαναλυτής

Ο Freud κάνει λόγο για **ουρηθρικό ερωτισμό** στο φαλλικό στάδιο, στην αρχή του οιδιπόδειου ψυχοσυμπλέγματος, κατά το 3^ο έτος της ηλικίας. Εδώ προεξάρχει η ιδέα της ουρήσεως και της αυτοερωτικής (αυνανιστικής) ικανοποίησης απ' αυτήν. Στην ανάλυση της Ντόρας (φροϋδική ανάλυση του 1901) παρουσιάζεται η περίπτωση μιας νεαρής γυναίκας η οποία μεταξύ άλλων εμφάνισε το σύμπτωμα της ενούρησης: *«η διαταραχή δεν είχε μόνο συνεχιστεί πέρα από το χρόνο που θεωρείται φυσιολογική, αλλά, σύμφωνα με τη δική της σαφή δήλωση είχε αρχικά εξαφανιστεί και επανεμφανίστηκε αργότερα όταν έγινε επτά ετών. Μια τέτοια περίπτωση ενούρησης έχει από όσα ξέρω ως πιθανότερη αιτία του τον αυνανισμό, ο οποίος στην αιτιολογία της ενούρησης παίζει ένα ρόλο που ακόμα εκτιμάται πολύ λίγο»* (ελλην. μετφρ. σελ. 78) και πιο κάτω *«...η λευκόρροια των νεαρών κοριτσιών αποτελεί τις περισσότερες φορές, κατά τη δική μου άποψη, ένδειξη αυνανισμού»* (σελ.79). Η ούρηση του μικρού αγοριού αντιστοιχεί στη στύση και εκσπερμάτιση του ενήλικου. Το νήπιο πριν τον έλεγχο των σφιγκτήρων του αντλεί ηδονική ευχαρίστηση καθώς η ζεστή πλημμυρίδα των ούρων του διατρέχει το σώμα του και κυλάει πάνω σ' αυτό: από την ουρήθρα κατά μήκος των μπουτιών του κ.ο.κ. Στον «άνθρωπο με τους λύκους» ο Freud (1914) αναλύει την περίπτωση ενός ανδρός ο οποίος στην παιδική του ηλικία κατουρήθηκε, άλλως ειπείν ερεθίστηκε, όταν είδε τη νεαρά οικιακή βοηθό πεσμένη στα τέσσερα καθώς σφουγγάριζε το πάτωμα. Η σκηνή αυτή συνδέθηκε συνειρμικά με τη ανάμνηση της θέασης των γονιών του καθώς έκαναν έρωτα: η μαμά καθόταν στα τέσσερα (όπως η υπηρέτρια) και ο μπαμπάς «έπαιρνε» από πίσω (*coitus a tergo*). Η οικιακή βοηθός πεσμένη στα τέσσερα ενεργοποίησε τη παλιά σκηνή και μαζί μ' αυτήν τη σεξουαλική του διέγερση. Σε αυτήν την περίπτωση το παιδί έπραξε

αρρενωπά προς την οικιακή βοηθό όπως ο πατέρας του (μέχρι τότε καταλάβαινε ότι ο πατέρας του κατουρούσε τη μαμά του), η ενούρησή του αποσκοπούσε στην αποπλάνησή της.

Στη συνέχεια της ζωής του υποκειμένου η σχέση του με τα ούρα μετατίθεται στα δάκρυα κατά την συμβολική εξίσωση *δάκρυα = ούρα*. Ο Freud συνδέει συμβολικά την ούρηση με τη φωτιά: και τα δύο καίνε. Στον «Άνθρωπο των Λύκων» (1914) σημειώνει η ακράτεια των ούρων στο παιδί του προξενεί ντροπή, όσο δεν του προξενεί, όπως εύλογα θα περίμενε κάποιος, η ακράτεια των κοπράνων. Αυτό εξηγείται λόγω της συμβολικής εξίσωσης των ούρων με τη φωτιά. Επίσης, καθηλώσεις στον ουρηθρικό ερωτισμό προδιαθέτουν το υποκείμενο προς μια εξαιρετική φιλοδοξία: πρόκειται για άτομα καυτά, με *φλογερή φιλοδοξία*. Κατά τον Karl Abraham (μαθητής και συνεργάτης του Freud) η πράξη της ουρήσεως μπορεί να συνοδεύεται από λανθάνουσες φαντασίες παντοδυναμίας. Πρόκειται για το αίσθημα του υποκειμένου ότι κατέχει μια μεγάλη δύναμη, απεριόριστη ικανή ακόμα και να δημιουργήσει ή και να καταστρέψει το αντικείμενο. Η Klein υπογραμμίζει τη σημασία φαντασιών, πρωτίστως επιθετικών, στον ουρηθρικό ερωτισμό (ουρηθρικός σαδισμός). Εδώ τα ούρα φαντασιώνονται ως δηλητηριώδη και διαβρωτικά.

Ο Αισχύλος ορμώμενος από τον μύθο του **πυροφόρου** Προμηθέα έγραψε την Τραγωδία «**Προμηθέας Δεσμώτης**» μεταξύ 475 και 468 Π.Χ. Πρόκειται για μια τριλογία της οποίας όμως γνωρίζουμε μόνο το πρώτο μέρος.

Ο Δίας είναι γιος του Κρόνου δηλαδή ενός πρωτόγονου. Είναι τύραννος μεθυσμένος από την εξουσία, σκληρός και άκαμπτος δυνάστης και κριτής όπως κάθε νέος αφέντης. Ασκει μια **αχαλίνωτη εξουσία**, δίχως κανόνες, στρεφόμενος ενίοτε κατά των χθονίων θεοτήτων (Κύκλωπες, Γίγαντες κ.λ.π.) και ενίοτε κατά των Ολυμπίων θεών και των θνητών. Ωστόσο δε θέλει να παραμείνει αρχαϊκός, πρωτόγονος και άναρχος. Θέλει να εξελιχθεί οπότε παρατηρούμε μια βραδεία βελτίωση του χαρακτήρα του. Επιθυμεί να υποτάξει τους αγροίκους Τιτάνες την ίδια στιγμή όμως το βασίλειό του δεν είναι προετοιμασμένο για κάτι τέτοιο. Τω όντι, αντιδρούν οι ξάδερφοι του οι Κουρήτες, οι Γίγαντες, οι Τιτάνες, οι Κύκλωπες, οντότητες πρωτόγονες της Θεογονίας οι οποίες δεν τον αναγνωρίζουν ως κυρίαρχο, ενώ εκεί κάτω οι άνθρωποι είναι πρωτόγονοι και βασιλεύει η **ωμοφαγία**. Η συμπεριφορά

τους είναι **παρορμητική** χωρίς τη δυνατότητα της μετάθεσης της (δια) πράξης μέσα στο χρόνο η οποία περιλαμβάνεται στη διαδικασία της σκέψης. Το Υπερεγώ τους είναι αρχαϊκό, δεν υπάρχουν ούτε νόμοι ούτε απαγορεύσεις, η αίσθηση του μέτρου και της ενοχής είναι ανύπαρκτη. Ο ψυχαναλυτής εδώ θα έβλεπε όλα τα χαρακτηριστικά τα οποία συνιστούν τις αρχαϊκές πρωτόγονες, προοιδιπόδειες ψυχικές οργανώσεις καθηλωμένες σε στάδια της ψυχοσεξουαλικής εξέλιξης «*πριν το οιδιπόδειο*». Ο Δίας όμως θέλει να προχωρήσει, να εξελιχτεί ψυχικά, οπότε σκαρφίζεται το εξής καταπληκτικό εγχείρημα : αφήνει τον Προμηθέα να του κλέψει τη φωτιά του κεραυνού, την οποία μέχρι τώρα μόνο αυτός κατέχει, και μαζί μ' αυτήν το αλφάβητο και τους αριθμούς, και να τα δώσει στους θνητούς. Έτσι έδωσε την ευκαιρία στους ανθρώπους να εξανθρωπιστούν και να εκπολιτιστούν προωθώντας το εγχείρημα μιας ανθρωπολογικής μετάλλαξης στο βασίλειό του. Υποστηρίζεται ότι όλες τις τέχνες τις χρωστούν οι άνθρωποι στον Προμηθέα και πως ο Ζευσ το πυρ και ο Προμηθέας συνιστούν μια πολιτιστική διάπραξη.

Η κίνηση του Δία είναι μια **συμβολική** χειρονομία αφού έτσι βάζει τους ανθρώπους να συμμετέχουν στην εξουσία η οποία αναπαρίσταται από τον κεραυνό. Εδώ ο σκοπός του Ολύμπιου Διός δεν ήταν μόνο να τιμωρήσει την αξιόποινη πράξη (την υφαρπαγή της φωτιάς) και τον δράστη αλλά να μεταχειριστεί το γεγονός της άνομης επιθυμίας για να εισαγάγει την ώριμη **τιμωρία** ως νέο σύστημα της καινούργιας ηθικής τάξης των Ολυμπίων. Ιδού γιατί ο Δίας άφησε τον Προμηθέα να πραγματοποιήσει μια παράνομη πράξη: του την επέτρεψε ώστε να μπορέσει να εισαγάγει στους ανθρώπους την έννοια της τιμωρίας της αξιόποινης πράξης. Έτσι γεννήθηκε το **Υπερεγώ** ως σύστημα. Το αμάρτημα είναι η βάση της διαδικασίας της ανθρωποποίησης. Ακολουθεί ο *ευνουχισμός* (τιμωρία), ως συνέπεια της ενοχής. Με αυτήν την έννοια ο Δίας είχε ως ισχυρό σύμμαχο τον Προμηθέα. Θα μπορούσαμε ακόμα να ισχυριστούμε ότι τον μεταχειρίστηκε για να προωθήσει τα σχέδιά του. Πρόκειται τελικά για δύο αντιτιθέμενες μορφές ως προς τα χαρακτηριστικά τους: **τύραννος** ανηλεής ο ένας, **αγαθοεργός** ο άλλος. Στην πραγματικότητα όμως είναι αυτή η συμπληρωματικότητα που τους ενώνει. Ο Δίας εισάγει, εξελισσόμενος, μια προηγμένη (γενετήσια) μορφή εξουσίας. Άλλως ειπείν μια κυριαρχία που εκείνος κατακτά ώριμα, αντρίκια ύστερα από πάλη, μέσα από σύγκρουση ενάντια στους Τιτάνες, τους Γίγαντες, τους Κύκλωπες οι οποίοι, αντίθετα, ήταν διαποτισμένοι από τους πρωτόγονους νόμους της **στοματικής-καταβροχθιστικής αναρχίας** αυτής που

επικρατούσε κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Κρόνου (καταβρόχθιζε τα παιδιά του για ν' απολαμβάνει μόνος του την εξουσία του). Με την έλευση του Δία αυτές οι αρχέγονες επιθυμίες εξέλιπαν. Ο βασιλιάς του Ολύμπου έγινε δίκαιος πατέρας και με την ψυχαναλυτική έννοια του όρου, εγκαθιστώντας το «νόμο του πατρός», ένα νόμο ήπιο και συμβολικό σε σχέση με τους παλιούς χθόνιους πρωτογενείς και αρχαϊκούς νόμους που προέρχονταν από τη μητρική εξουσία και επιθυμία (ο πρωτόγονος Κρόνος ευνούχισε τον πατέρα του Ουρανό «στο όνομα της μητρός», καθ' υπόδειξη της μαμάς του).

Κατά τον Freud (στη Γιαννουλάκη 2009), η επιμονή σε **ηθικές αξίες** αποτελεί σημείο ισχυρότερης αίσθησης ηθικής, κάτι το οποίο παραχωρεί την ηθική υπεροχή στους άνδρες σε σχέση με τις γυναίκες: για τις γυναίκες το τι είναι ηθικά φυσιολογικό διαφέρει από αυτό των ανδρών. Το Υπερεγώ των γυναικών δεν είναι ποτέ τόσο αποκομμένο από συναισθηματικές επιρροές όσο απαιτούμε να είναι από τους άνδρες. Έχουν μικρότερη αίσθηση δικαιοσύνης από τους άνδρες, είναι πιο ανέτοιμες να δεχτούν αδιαμαρτύρητα τις μεγάλες απαιτήσεις της ζωής, επηρεάζονται περισσότερο στις κρίσεις τους από αισθήματα στοργικά ή εχθρικά, λόγω του διαφορετικού σχηματισμού του Υπερεγώ τους.

Η μυθολογία συμπυκνώνει την ψυχολογική/πολιτιστική προαγωγή του ανθρωπίνου είδους η οποία συμβαδίζει με τα στάδια της φρουϊδικής ψυχοσεξουαλικής εξέλιξης και έχει να κάνει με το πέρασμα από τη μητριαρχία στην πατριαρχία. Αφορά στην τελική επικράτηση της πατριαρχίας, στη νίκη του κανονιστικού εσωτερικού πατρικού νόμου μέσα μας, στο θρίαμβο του πνεύματος και της σκέψης. Άλλως ειπείν από την πρωτόγονη αισθησιακή **ωμή** ενορμητική αμεσότητα περνάμε στη συγκράτηση και την πειθαρχία των νόμων. Πρόκειται για την εφαρμογή των νόμων στο «*όνομα του πατρός*». Αυτού του είδους η πειθαρχία, δηλαδή το Υπερεγώ του ψυχικού μας οργάνου, θα είναι το υπόβαθρο της γενετήσιας οιδιπόδειας δομής. Συμπίπτει με το ξεπέρασμα της ωμότητας και της επιθετικότητας του παρελθόντος και την καταγγελία της αυθαιρεσίας της εξουσίας προς όφελος των νόμων οι οποίοι εισαγάγουν την απαγόρευση και την τιμωρία των παραβάσεων.

Μολονότι ο προηγμένος Ολύμπιος Δίας επικράτησε κατά των άναρχων Τιτάνων επιβάλλοντας νόμους και την καθεστηκυία τάξη, οι πρωτόγονοι θεοί εξακολουθούσαν να υπάρχουν στο βασίλειό του, υπό δυσμένεια φυσικά, αλλά τελικά

υφίσταντο ως ενορμητικές δυνάμεις αυτόνομες, αρνούμενες την εξουσία του. Στο ελληνικό πάνθεον βλέπουμε όλες τις διαστρωματώσεις της επιθυμίας από τις αρχαϊκές/πρωτογενείς μέχρι τις δευτερογενείς εξελιγμένες και πολιτισμένες οι οποίες παραπέμπουν στην πορεία της διαχρονικής εξέλιξης του ψυχικού μας οργάνου. Έχουμε, ενδοψυχικά, συνύπαρξη τόσο του αρχαϊκού όσο και του εξελιγμένου με επικράτηση όμως του προηγμένου μέσα στην ανιούσα πορεία της ψυχοσεξουαλικής μας εξέλιξης. Πορευόμαστε από την προοιδιπόδεια αταξία στην γενετήσια/οιδιπόδεια τάξη και οργάνωση.

Η τραγωδία του Αισχύλου προβάλλει επίσης την ιδέα ότι κανένας νόμος, ακόμα και ο θεϊκός, είναι αλάθητος και ότι όλοι οι νόμοι μηδενός εξαιρουμένου, καθώς έρχονται στα χέρια των ανθρώπων, επιδέχονται αμφισβήτηση. Εδώ συμπυκνώνεται η αντιπαράθεση ανάμεσα σ'έναν αγαθοποιό Προμηθέα και έναν Δία, πατέρα επιθετικό και ευνουχιστικό. Έτσι ο μύθος μας εισάγει, επιπροσθέτως, στη διαμάχη της σχέσης με τον πατέρα, στην επανάσταση εναντίον της **πατρικής εξουσίας**. Ωστόσο, η επιθυμία του Προμηθέα να αμφισβητήσει τους νόμους του άρχοντα των θεών, δεν αφορά σε μια ευχή να εκμηδενίσει τον οιδιπόδειο ανταγωνιστή αφού ο Δίας ήταν για αυτόν πρωτίστως ένα αντικείμενο αγάπης. Βλέπουμε αυτήν την αγάπη να μεταφέρεται (μετατίθεται) στους ανθρώπους, ενώ προς το Δία στρέφεται στο αντίθετό της και γίνεται μίσος μέσα από μια σχέση καταδίωξης: ο Προμηθέας βάζει κάτω το Δία με τον ίδιο τρόπο που ο Ζευς αρχικά είχε αλώσει/τιμωρήσει τον Προμηθέα επειδή του έκλεψε τη φωτιά. Παρόλα αυτά ο Προμηθέας προλέγει: *«Θάρθει μια μέρα όπου τη συμμαχία και την αγάπη που ποθώ εγώ, θα την ποθεί κι εκείνος»*. Η αγάπη αυτή ξαναβρέθηκε στην τελική **συμφιλίωση** ανάμεσα στο Δία και τον Προμηθέα.

Και σ'αυτόν τον αισχύλειο μύθο προεξάρχει η **υπερεγωτική μετάλλαξη**, ο συμβιβασμός τελικά. Τόσο στην «Ορέστεια» όσο και στον «Προμηθέα Δεσμώτη» μας εντυπωσιάζει το νεωτεριστικό πνεύμα του Αισχύλου. Ο λεγόμενος δυτικός πολιτισμός, ο ελληνοχριστιανικός, έχοντας έναν φιλεύσπλαχνο μεγαλόθυμο και συγχωρητικό Θεό βασίζεται στις δύο αυτές τραγωδίες. Κατά τον Freud ο μύθος του Προμηθέα πραγματεύεται την αναγκαιότητα της ήττας της στοματικής βίας, δηλαδή τον αποτροπιασμό της χαοτικής ζωής των πρωτόγονων Τιτάνων και γενικότερα της ωμής ενστικτώδους ενορμητικής ζωής προς όφελος των **μετουσιωμένων**

πολιτιστικών σκοπών. Αυτό επιτυγχάνεται με την εγκατάσταση μιας τάξης η οποία εισάγει τα **όρια/περιορισμούς** στο «*όνομα του πατρός*». Η οποιαδήποτε υπέρβαση αυτών των ορίων συνιστά **Ύβρη** η οποία είναι τιμωρητέα από την εποχή της βασιλείας του Ολυμπίου Διός και εντεύθεν. Ύβρις λοιπόν είναι ό,τι διασπά τα όρια και καταργεί την καθεστηκυία τάξη. Ακολουθείται από τη **Δίκη** (δικαιοσύνη) η οποία εγκαθιστά εκ νέου την τάξη. Ορίζουμε την Ύβρη ως κάθε υπέρβαση μιας ορισμένης ισορροπίας δυνάμεων κοσμικών, κοινωνικών ή ψυχικών το δε σφάλμα που γεννά την ανισορροπία γεννά και την τιμωρία του. Κατά τη Μ. Klein μια από τις εντονότερες ύβρεις είναι η **απληστία** με την έννοια της λαιμαργίας, ένα από τα πρώτα βιώματα της σχέσης με τη μητέρα. Επομένως η απληστία μπορεί ν'αποτελεί τη βάση του υπέρμετρου, δηλαδή της Ύβρεως. Η έννοια της Ύβρεως έθρεψε και δόμησε το ελληνικό Υπερεγώ της εποχής του 5ου π.χ. αιώνα. Τη συναντάμε στην Ορέστεια αλλά επίσης θα τη βρούμε στη φιλοσοφία του Ηρακλείτου, του Πλάτωνος και του Αριστοτέλη. Η αρχαία τέχνη επίσης εμπνεύστηκε από το «μέτρον» δηλαδή από την αποφυγή του υπέρμετρου, της απληστίας, της αυθάδειας. Το περίφημο «*Μηδέν Άγαν*» είναι στενά συνδεδεμένο με την αποφυγή της Ύβρεως, ενδεικτικό του βαθμού στον οποίον οι Έλληνες του Χρυσού Αιώνα ήταν ικανοί να είναι κοντά στην ενόρμηση παίρνοντας ταυτόχρονα τη σωστή απόσταση από τις αρχέγονες ενστικτώδεις διεγέρσεις. Αυτό εξηγεί τον υψηλό βαθμό **ψυχοποίησης** (έννοια του P.Marty) και την καλή ψυχοσωματική τους υγεία («*νούς υγιής εν σώματι υγεί*»).

Για τον ψυχαναλυτή ο πυροφόρος Προμηθέας, μολονότι είναι ευεργέτης των ανθρώπων, εντούτοις η πράξη του συνιστά Ύβρη. Ο Προμηθέας διάλεξε τον δρόμο της **πρόκλησης** μέσα στη μέθη της φαντασίωσης της παντοδυναμίας του. Υπερέβη την απαγόρευση του «*έχειν*» με την προσφορά της φωτιάς, εντούτοις από μόνο του το γεγονός ότι έδωσε φωτιά στους ανθρώπους δεν συνιστά Ύβρη. Υποστηρίχθηκε ότι το πραγματικό σφάλμα/φταιξιμο του Προμηθέα είναι ότι χάρισε στους ανθρώπους κάτι το οποίο αυτοί οι ίδιοι θα είχαν να κατακτήσουν, δηλαδή τους έδωσε αμέσως όλα όσα πρέπει να κερδίζονται και να κατακτώνται αφήνοντάς τους καθηλωμένους σε συνθήκες παιδικής ηλικίας. Τω όντι, είναι το νήπιο το οποίο γυρεύει άμεση «*εδώ και τώρα*» ικανοποίηση των αναγκών του διεπόμενο από την **αρχή της ηδονής**: κάνει μόνο ό,τι το ευχαριστεί και είναι φυγόπονο. Ο Προμηθέας αφείρεσε έτσι από τους ανθρώπους τη δυνατότητα να χαράξουν μόνοι τους το μακρύ μα αναπόφευκτο δρόμο των δοκιμασιών που οδηγούν στις αλλαγές και στη Γνώση και μ'αυτόν τον τρόπο

υπερέβη και την απαγόρευση του «γνωρίζειν». Δίνοντάς τους τη φωτιά ως «έτοιμη τροφή» καταργεί την απρόβλεπτη έκβαση της πορείας για να την κατακτήσουν μόνοι τους. Υπό αυτές τις συνθήκες αυτοί γίνονται προβλέψιμοι και επομένως αυτός δύναται να ελέγχει το μέλλον τους: ιδού ακόμα μια Ύβρις. Είναι πρωτίστως γι αυτές τις ύβρεις που ο Προμηθέας υφίσταται τη δοκιμασία της τιμωρίας από τον Δία.

Στον «Προμηθέα Δεσμώτη» η χρήση του **κεραυνού** από τον Δία - μέχρι ο ήρωας να κλέψει την φωτιά - ήταν μόνο τιμωρητική, να όμως τώρα που δίνοντάς την στους ανθρώπους η **φωτιά** γίνεται παραγωγική αφού επιτρέπει μεταξύ άλλων το **ψήσιμο** του φαγητού: ο Winnicott θα μίλαγε εδώ για μετατροπή του **κακού** αντικειμένου – του κεραυνού- σε **καλό** δηλαδή σε φωτιά για ψήσιμο. Πρόκειται για την ανατροπή της αρχικής/αρχαϊκής τάξης των πραγμάτων την οποία εγκαθίδρυσε ένας πατέρας, μέσα από την αρπαγή της εξουσίας. Είναι αυτή η οποία οδήγησε στη γέννηση ενός ανθρωπίνου γένους ισχυρού που μεγαλώνεται μέσα από τα επιτεύγματά του.

Η **ανακάλυψη** της **φωτιάς** ήταν ένα αποφασιστικό γεγονός στην ιστορία της εξέλιξης της ανθρωπότητας. Κατ' αρχάς επιτρέπει το ψήσιμο του φαγητού. Είναι πολλαπλή η σημασία του **ψημένου φαγητού** διότι προωθεί την απόθεση της ωμοφαγικής επιθυμίας η οποία εμπεριέχεται στην ευχαρίστηση του αίματος. Το ψημένο φαί μας απομακρύνει από την ανθρωποφαγική φαντασίωση. Οι τελετουργίες του ψησίματος του κρέατος παραπέμπουν στο όχι άμεσο φάγωμα του ζώου δηλαδή στη συγκράτηση της άμεσης στοματικής επιθυμίας. Κατά τον ανθρωπολόγο Levi-Strauss η προετοιμασία του γεύματος έχει τη συμβολική έννοια μιας **ενδιάμεσης δραστηριότητας** μεταξύ του Ουρανού και της Γης, μεταξύ της ζωής και του θανάτου, μεταξύ της φύσης και της κοινωνίας. Επίσης το ψημένο φαί έδωσε τη δυνατότητα της συντήρησης της τροφής και επομένως άνοιξε δρόμο στην εγκατάσταση της **αποταμίευσης** (πρωκτικότητα). Πρόκειται για τον έλεγχο του στοματικού στοιχείου δηλαδή της απληστίας με την επικράτηση του πρωκτικού στοιχείου δηλαδή της συγκράτησης. Η φωτιά έδωσε ακόμα τη δυνατότητα ανταλλαγής της ψημένης /διατηρημένης τροφής με άλλα τρόφιμα η πράγματα. Με το ψήσιμο διοχετεύεται η επιθετικότητα (μνησικάκη επίθεση κατά της αρχής, εναντίον της εξουσίας) με συμβολικό τρόπο, μέσα από τις **θυσίες** ζώων. Η φωτιά δηλώνει τη σύγκρουση, δηλαδή ό,τι είναι ζωντανό μέσα στον άνθρωπο. Τέλος έρχεται με το ψήσιμο η διάκριση μεταξύ ανθρώπων και θεών: *για τους ανθρώπους η σάρκα, για τους*

θεούς η κνίσα, αυτή που ενώνει τους ανθρώπους με το θεό και ταυτόχρονα τους διαχωρίζει. Είναι ακόμα η κνίσα σύμβολο της **μετουσιωσικής** λειτουργίας. Η σάρκα που γίνεται καπνός και ανυψούται, η σεξουαλική ορμή που γίνεται υψηλή δημιουργία, που μετουσιώνεται σε υψηλό έργο Τέχνης. Ακόμα ας δούμε τη φωτιά ως μέσον κάθαρσης.

Ο Freud, στο έργο του «Ο πολιτισμός πηγή δυστυχίας» (1927) αναγνωρίζει στο δαμασμό της φωτιάς ένα εντελώς εξαιρετικό χωρίς προηγούμενο επίτευγμα. Βλέπει τη φωτιά ως σύμβολο της λιβιδούς. Είναι η λιβιδινική φωτιά, η επιθυμία των ανθρώπων, η φλόγα που αναλώνει την ψυχή. Γίνεται λόγος για την αντίθεση νερού και φωτιάς. Ωστόσο, σημειώνει ο Freud (1905, ελλην. μετάφραση 1991) , *«η φωτιά δε χρησιμοποιείται μόνο σαν το αντίθετο του νερού, χρησιμοποιείται και για την άμεση υποκατάσταση του έρωτα, του να είσαι ερωτευμένος, να καίγεσαι από έρωτα»* (σελ.75) Η ζέστη που ακτινοβολεί η φωτιά προκαλεί την ίδια διέγερση που συνοδεύει τη σεξουαλική διέγερση. Η μορφή και η κίνηση της φλόγας θυμίζουν στο Freud την ιδέα ενός πέους εν ενεργεία: η φλόγα μας θυμίζει τη μορφή των δονήσεων του ενδράσει φαλλού. Όμως αυτό το πέος εμπεριέχει εξίσου και την ικανότητα απόσβεσης της φλόγας, ουρώντας στη στάχτη. Ο άνθρωπος είχε δήθεν τη συνήθεια, όταν συναντούσε τη φωτιά να ικανοποιεί έναν παιδικό του πόθο, να την σβήνει κατουρώντας την *«Δεν υπάρχει αμφιβολία, σύμφωνα με παραδομένους θρύλους, για την αρχική φαλλική σημασία της φωτιάς, που λείχει και ορθώνεται προς τα πάνω. Το (ομαδικό) σβήσιμο της φωτιάς με κατούρημα... ήταν δηλαδή σαν μια σεξουαλική πράξη με έναν άνδρα, μια απόλαυση της ανδρικής ικανότητας σε ομοφυλοφιλική άμιλλα. Αυτός που παραιτήθηκε πρώτος από αυτήν την απόλαυση προφύλαξε τη φωτιά, μπόρεσε να την πάρει μαζί του και να την θέσει στην υπηρεσία του. Καταπνίγοντας τη φωτιά της δικής του σεξουαλικής διέγερσης, δάμασε τη φυσική δύναμη της φωτιάς. Αυτή η μεγάλη πολιτισμική κατάκτηση θα ήταν λοιπόν η αμοιβή για την παραίτηση από τις ορμές. Και ακόμη είναι σα να οριζόταν η γυναίκα ως ο φύλακας της αιχμαλωτισμένης στην εστία του σπιτιού φωτιάς, αφού η ανατομική της κατασκευή δεν της επιτρέπει να επιδοθεί σε μια τέτοια απόλαυση (το σβήσιμό της). Είναι επίσης αξιοσημείωτο πόσο συχνά οι κλινικές εμπειρίες του αναλυτού επιβεβαιώνουν τη συσχέτιση ανάμεσα στη φιλοδοξία, τη φωτιά και τον ουροερωτισμό»* (σελ.46-47).

Κατά τον συγγραφέα Αλέξη Σταμάτη (2004) απ' όλα τα φαινόμενα στη Φύση δεν υπάρχει άλλο που να είναι τόσο στενά συνδεδεμένο με το καλό όσο και με το κακό, όσο η **φωτιά**. Η φωτιά καίει αλλά και λάμπει. Λάμπει στον Παράδεισο και καίει στην Κόλαση. Ζεσταίνει και καταστρέφει. Μεγαλώνει το ανθρώπινο πεπρωμένο, συνδέει το μικρό με το μεγάλο, το τζάκι με το ηφαίστειο, τη ζωή ενός κούτσουρου, με τη ζωή του κόσμου. Η φωτιά είναι η βασικότερη μορφή ενέργειας που γνώρισε ο άνθρωπος από την αρχή που ήρθε στον κόσμο. Ας σκεφτούμε πώς ένοιωσε μπροστά στη λαμπρή μεταμόρφωση, την τρομερή αλλαγή μιας στερεής ύλης, ενός ξύλου ας πούμε, σε μια ρευστή, όχι υλική, μια άλλη μάζα η οποία παρήγαγε τόσο μεγάλο όγκο ενέργειας. Η φωτιά ξαφνικά του έδειξε την ενέργεια που υπήρχε μέσα στα πράγματα, τον *δαίμονα των υλικών πραγμάτων*. Μια φοβερή εικόνα, και με αυτήν σα βάση, ο άνθρωπος άρχισε σιγά σιγά να φαντασιώνει: *«...το θέμα είναι βαθύτερο με τη φωτιά και τις φαντασιώσεις...η εικόνα του καμένου ανθρώπου, του ολοκαυτώματος, είναι μια από τις δυνατότερες και βιαιότερες εικόνες που μπορεί να φτιάξει με το μυαλό του ο άνθρωπος. Δεν είναι τυχαίο ότι ικανοποίησε αυτήν τη σαδομαζοχιστική φαντασίωση μέσα από ιεροτελεστίες, ώστε να πετύχει ακριβώς αυτό: τη μεταμόρφωση αυτής της βίαιας ηδονής... Η φωτιά υπάρχει, ο άνθρωπος υπάρχει, κι όταν καίγεται, η εικόνα αυτή βγάζει τρόμο και ηδονή. Οι φαντασιώσεις αυτές λοιπόν είναι τόσο δυνατές, ώστε όταν πάνε εναντίον του ανθρώπινου είδους, μπορούν να οδηγήσουν τον πολιτισμό σε τραγικά πράγματα. Κάτι που άλλωστε έχει δυστυχώς αποδειχτεί... Έχει μια φοβερή δύναμη η φωτιά... Είναι η βάση, το πρότυπο για όλα τα ένστικτα»* (σελ. 242-243).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Γιαννάκουλας Ανδρέας «Ο καθρέπτης και το είδωλο» , «Ορώμενα: τιμή στον Αριστοτέλη, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2002.

Δημόπουλος Β. «Το σώμα και οι αναπαραστάσεις του», εκδ.Γαβριηλίδης, Αθήνα 2013

Μαδιανός Μ.,: «Κλινική ψυχιατρική», εκδόσεις Καστανιώτης, 2003.

Μάνος Ν. :« Βασικά στοιχεία κλινικής ψυχιατρικής», University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1997.

Μπακιρτζόγλου Σ.: Σημειώσεις ψυχαναλυτικής θεωρίας και πρακτικής (Πρόγραμμα Εκπαιδευτικών Σεμιναρίων Ψυχανάλυσης «Επέκεινα-Ψυχαναλυτική Πράξη», Αθήνα 2003 έως σήμερα.

Νικολαΐδης Ν., Σαββόπουλος Σ. «Θεοφαγία», εκδ. [Εστίας](#), Αθήνα 1994

«Οιδίπους», περιοδικό ψυχανάλυσης, τ.1, εκδ. Ποταμός, Αθήνα 2009

Πάχτας Χρήστος, Φόρος τιμής στον Αριστοτέλη, «Ορώμενα», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2002

Ποταμιάνου Α. «Ψυχανάλυση και Ελληνική κουλτούρα» εκδ. Ράππα (Κέδρος), Αθήνα 1983

Ποταμιάνου Α. « Διαδικασίες επανάληψης και προσφορές του Εγώ», εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1999

Σταμάτης Α. «Μητέρα Στάχτη», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2004

Γ. Φιλιππόπουλος «Εισαγωγή στην Ψυχιατρική», εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1991 .

Χαρτοκόλλης «Χρόνος και αχρονικότητα», εκδ.Καστανιώτη, Αθήνα 2006

Α.Χουντουμιάδη-Λ.Πατεράκη, «Σύντομο λεξικό ψυχολογικών όρων» εκδ.Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννενα 1989

Μεταφρασμένα

Freud S. « Η τεχνική της ψυχανάλυσης», εκδ. Επίκουρος, Αθήνα 1985

Freud S. « Ο πολιτισμός πηγή δυστυχίας», εκδ. Επίκουρος, Αθήνα, 1994

Freud S. «Τοτέμ και ταμπού», εκδ. Επίκουρος, Αθήνα, 1978

Freud S. «Ντόρα, η ανάλυση μιας υστερίας», εκδ. Επίκουρος, Αθήνα, 1991

Ξενόγλωσση

Akhtar S. « Comprehensive Dictionary of Psychoanalysis », Karnac, London 2009.

Chemana R, Vandermersch B: «Dictionnaire de la Psychanalyse» ,Larousse, Paris 1995 .

Freud S. “Dostoevsky and Parricide”, S.E. vol. 21, The Hogarth Press, London, 1961

Freud S. “From the history of an infantile neurosis” S.E. vol. 21, The Hogarth Press, London, 1955

De Mijola A: « Dictionnaire de la Psychanalyse » , Calmann –Levy , 2002.

H-Ey, Bernard P. , Brisset Ch.: «Mannuel de Psychiatrie», Masson, Paris 1989 .

- Fenichel O.: «The psychoanalytic Theory of Neurosis», Rutledge and Kegan Paul, London 1982 .
- Greenson R: «The technique and practice of psychoanalysis», The Hogarth Press, London 1994 .
- Kaufmann P.: « L'apport Freudien » , Larousse, Paris 1998.
- Kernberg Otto "love relations" normality and pathology , Yale university press, 1995 New Haven and London.
- Kernberg Otto "Severe Personality disorders" 1984, Yale University Press
- Laplanche J., -Pontalis B. : « Vocabulaire de la Psychanalyse », PUF, Paris 1967.
- Michel A. : « Dictionnaire de la Psychanalyse » , Encyclopedia Universalis, Paris 2001
- Pieron Henri : « Vocabulaire de la Psychologie », PUF., Paris 1981 .
- Porot A. : « Manuel Alphabetique de Psychiatrie » , PUF, 1986 .
- Reich W., «Character analysis». Ed.Noonday, New York 1991 .
- Roudinesco E., Plon M.: « Dictionnaire de la Psychanalyse » , Fayard , 1997
- Rycroft Ch.: «Acritical dictionary of psychoanalysis» ,Penguin,1972 .
- .